

עלי נהר

כְּנַחֲלִים נִטְיָו כְּגַנַּת עֲלֵי נֶהַר כְּאַהֲלִים נִטְעֵהוּ פְּאֲרָזִים עֲלֵי מַיִם: (במדבר כד ו)
- כגנות עלי נהר אלו חכמים ונבונים שבישראל שעסוקין בתורה בכל יום תמיד,
ועליהן הוא אומר היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעיני (תנא דבי אליהו רבה יט)

הגאון רבי יוסף שלום אלישיב
ירושלים

א. חצי שיעור בשאר איסורין

להשיבו דבתר הכי מחיל ליה כו' והואיל וצערא
אית ליה גם בגניבת פחות מש"פ הרי לכאורה
לא גרע מעל מנת למיקט*.

מכל מקום לא לקי על לאו דלא תגנובו.

ויש לנו כיוצ"ב במ"מ הל' מאכ"א (פ"ג ה"ו)
שכתב הרמב"ם שם 'אע"פ דחלב בהמה
טמאה מה"ת אין לוקינן עליהם וכו' והרי האוכל
אותם כאוכל חצי שיעור שהוא אסור מן התורה
ואינו לוקה', וכתב המ"מ דמן הריבוי הזה
דומה לחצי שיעור דנפקא לן בפ' אחרון דיומא
(ע"ז). מכל אוכל חלב ואינו לוקה עליו.

ושם בפ"ח הט"ז כ' הרמב"ם: 'כל מאכל שהוא
אסור בהנאה אם נהנה ולא אכל וכו' אינו
לוקה', וכ' המ"מ 'ולפי זה הרי איסורו כדין
חצי דשיעור שאסור מן התורה ואין לוקינן
עליו', עכ"ל המ"מ.

ובמנ"ח תמה למה לא ילקה כגונב ע"מ למיקט
דהרי אין שייך בזה תשלומין והו"ל
כמו חובל בחבירו פחות מש"פ דלוקה.

ולפי האמור יש לתרץ דאין זה אלא בגדר חצי
שיעור.

ועי' רמב"ן בשהמ"צ (מל"ט ע"ג) 'לא אסרה תורה
אלא קריבה של גילוי עריות שנאמר וכו'

יש מי שאומר שהרמב"ם סובר כהחכם צבי
דחצי שיעור האסור מה"ת הוא דוקא
במאכלות אסורות ולא בשאר איסורים.

והקשו עליו ממה שכתב המגיד משנה (פ"א מה'
גייסה) על מה שכתב הרמב"ם 'אסור
לגנוב כל שהוא' וכ' המ"מ 'דין פחות משהו
פרוטה בממון כדין חצי שיעור באיסורין'.

והנה דבר זה כבר נפתח בגדולים, וחד מינייהו
הוא בס' טל אורות (מלאכת המוילף) שתמה
על החכ"צ מדברי המ"מ הנ"ל.

אמנם גם אי נימא דלא כהחכ"צ ואיסור חצי
שיעור נוהג גם בשאר איסורין לאו
במאכלות אסורות, מ"מ צ"ע איך אפשר למילף
ממונא מאיסורא.

והנה קי"ל דהגונב על מנת למיקט או על מנת
להחזיר עובר על איסור תורה, כמ"ש
החינוך (מ"ע"ד) וכן הוא בספר המצוות להרמב"ם
(מל"ה רמ"ד) 'על מנת למיקט פ' לצער את הבעלים
ולהכאיבן'.

ובסנהדרין (י"ג) איתא: 'לא נצרכה אלא לפחות
משהו פרוטה נהי דבתר הכי מחיל
ליה צערא בשעתיה מי לית ליה', ופירש"י
'הלכך גזל הוא אלא שאין בית דין נזקקין

* נכתב בשמו ע"י הג"ר א.צ. ישראלזון שליט"א.

הרשד"ם דהיכא דאיכא ספיקא אי הוי רבית קצוצה או אבק רבית אזלינן לחומרא דהו"ל ספיקא דאורייתא, ומהר"א ששון פליג עליה וס"ל דהוה ספק ממונא ולקולא.

ואיכא למימר בכוונת הגר"א ז"ל דרבית פחות מש"פ יש לאסור מדין ח"ש דאסור מה"ת במילי דאיסורא, אך א"כ מאי פרכינן בפרק איזהו נשך למה לי דכ"ר לאו ברבית לאו בגזל הא איצטריך לאו ברבית לאסור פחות מש"פ [וזה באמת הוכחת התוס' כתובות מן ע"ז כתב דגם בגזל אסור ח"ש ומטעם הנ"ל.

לא תקרבו, והנה אין לא תקרבו לדרוש להם לאו בפ"ע אבל ידרשהו בקריבה של גילוי עריות בלבד וכו' יהיה מה"ת דכל דמתהני מאיסורא איסורה הוא כענין חצי שיעור'. וביו"ד סי' קסא כתוב בכיאר הגר"א [וכ"ה בפרישה] עמ"ש בשו"ע דפחות מש"פ יש איסור רבית אבל אין מוציאין אותו בדיינין, דקרא לא מיירי אלא בש"פ משום השבון דכתיב וחי אחיך עמך וקי"ל דחצי שיעור אסור מן התורה וכמו בגזל דאיסור בכ"ש ולא ניתן להשבון, עכ"ל. והנה אם רבית מילתא דאיסורא או ממונא פליגי בזה רבוותא עי' ש"ך סי' קעז דעת

ב. טלטול כלי שמלאכתו להיתר שלא לצורך

למה אסרו לסדר או ליטול הקנים בשבת והלאו גם מחמה לצל מותר לטלטל, ותירץ דרבה לטעמיה דס"ל דכלי שמלאכתו להיתר מחמה לצל אסור לטלטולי, והוסיף דהגירסא בגמ' רבה לא רבא.

ולכאורה לדעת הרשב"א בפ' כירה דכלי שמלאכתו להיתר לא הותר לטלטל

בחינם ומייתי ליה מהא דרבי יצחק הסובר דאין כלי ניטל לדבר שאינו ניטל, ובשלמא אי נימא שבחינם אסור לטלטל אף כלי שמלאכתו להיתר שפיר שייך לאסור לטלטל לצורך דבר שאינו ניטל, אבל אי נימא דרשאים לטלטל גם בחינם מאי נ"מ ומאי איכפת לן אם כוונתו לצורך דבר שאינו ניטל, עי"ש.

ומכיון דאמרינן כאן דמשום האי פורתא לא מיעפש ממילא אתי שפיר הא דאין סידור הקנים ונטילתם דוחה שבת.

אולם זה פשוט דהא ודאי לא גרע מחמה לצל, דסו"ס קצת צורך הוא ללחם הפנים.

בתוס' סוכה מב ד"ה טלטול בעלמא הוא: 'אע"ג דחזי למצוה שייך ביה איסור מוקצה לטלטול מאחר דאין עשוי כלי כדאשכחן גבי קנים דלחם הפנים דכתיבי כדתניא במנחות (ס) ומנקיותיו אלו קנים ותנן התם לא סידור הקנים ולא נטילתם דוחה את השבת אלמא חשיב להו מוקצה אע"ג דהו ללחם, עכ"ל. וכבר עמדו האחרונים דדבריהם ז"ל הם בניגוד לגמ' שבת (קמ"ג) 'א"ר אלעזר קנין וכו' קודם התרת כלים נשנו' ופירש"י האי מלאכתן להיתר ונאסר להו לצורך גופן, אלא שזה נאמר לפני שהתירו לטלטל בשבת אלא שלשה כלים השנויים שם, וגם לרבה דדחי שם לדר"א 'לעולם אימא לך לאחר התרת כלים נשנו קנים טעמא מאי משום איעפוש בהאי פורתא לא מיעפש' עי"ש, עכ"פ מבואר דדין הקנים מלאכתן להיתר.

אולם בחי' הרשב"א הק' דמאי קאמר בהא פורתא לא מיעפש מ"מ במלאכתן להיתר

